

PAM Pokrajinski
arhiv
Maribor

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

ISSN 2591-0884

<https://doi.org/10.54356/MA>

Letnik 6 (2023), št. 2 / Year 6 (2023), No. 2

Maribor, 2023

Prejeto / Received: 05. 05. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Scientific article

<https://doi.org/10.54356/MA/2023/YATY7570>

PODJETNIŠKO ARHIVSKO GRADIVO KOT KULTURNI SPOMENIK

David GAJIĆ

Alma Mater Europaea, ECM Maribor, Slovenija
david.gajic@almamater.si

Izvleček:

Raziskava se posveča pomenu in stanju podjetniškega arhivskega gradiva v Republiki Sloveniji. Podjetniško arhivsko gradivo predstavljajo med drugim pomembne stvaritve slovenskega gospodarstva, pojem pa zajema načrte, recepte, kroje, organizacijske procese in druge oblike delovanja podjetij. V pregledu literature so predstavljeni zgodovinski razvoj in primerjalni pregled hrambe ter nadaljnje uporabe podjetniškega arhivskega gradiva. Z uporabo opisne, kvantitativne raziskovalne metode analiziramo vzorec 175 insolventnih gospodarskih družb v obdobju 2009–2021. Z analizo ugotavljamo, ali in v kolikšni meri država zagotavlja hrambo in nadaljnjo uporabo podjetniškega arhivskega gradiva. Rezultate primerjamo s stanjem v drugih, analiziranih državah.

Ključne besede:

podjetniško gradivo, arhivsko gradivo, kulturni spomenik

Abstract:

Corporate Archives as a Cultural Monument

The research focuses on the importance and state of business archival records in the Republic of Slovenia. The business archival records represent, among other things, important creations of the Slovenian economy and includes plans, recipes, blueprints, organisational processes and other forms of business activity. In the Literature Review, we present the historical development and a comparative overview of the preservation and further use of business archival material. Using a descriptive, quantitative research method, we analyse a sample of 175 insolvent companies in the period 2009-2021. The analysis determines whether and to what extent the state ensures the preservation and further use of corporate archival records. The results are compared with the situation in the other countries analysed.

Keywords:

corporate records, archival records, cultural monument

1. Uvod

Predstavili bomo pomen podjetniškega gradiva kot arhivskega gradiva in kulturno dediščino v Sloveniji. Proizvodi, izdelki in storitve, ki so se oblikovali pri delovanju teh družb, so imeli, imajo in bodo imeli pomemben vpliv na kolektivno zavest državljanov in državljanek Republike Slovenije. Primeroma se navede pomembne stvaritve, kot so Iskrin telefon, oblačila Mure, nogavice Polzele, mesne izdelke MIP, aplikacija Talking Tom ipd. Obravnavamo vprašanje, kako je z varovanjem gradiva, ki je omogočilo take stvaritve. Gre za načrte, recepte, kroje, organizacijske procese in druge oblike delovanja podjetij, ki realizirajo končni proizvod, bodisi da gre za fizično ali digitalno stvaritev. V raziskavi se posvetimo odnosu, ki ga ima Republika Slovenija do podjetniškega arhivskega gradiva. Ne nazadnje odnos do podjetniškega arhivskega gradiva odraža odnos, ki ga ima Republika Slovenija do podjetništva nasploh.

V svetovnem merilu se s hrambo in nadaljnjo uporabo podjetniškega arhivskega gradiva ukvarja The Section of Business Archives (nadalje SBA), ki bo podrobno predstavljena v nadaljevanju v odseku »pregled literature«. Na tem mestu lahko iz njihovih večletnih študij povzamemo, da se podjetniškemu arhivskemu gradivu kot kulturnemu spomeniku še vedno posveča premalo pozornosti. Redke so tiste države, ki mu posvečajo vsaj marginalno pozornost, strateško pa se s tem gradivom, z izjemo Kitajske, ne ukvarja nobena država.

2. Pregled literature

V Republiki Sloveniji ni veliko arhivskih strokovnjakov, ki bi obravnavalo hrambo in uporabo zasebnega arhivskega gradiva. Ugotovitve Klasinca, ki se je s tem področjem kot eden izmed redkih podrobno ukvarjal, le-to potrjujejo. Klasinc namreč ugotavlja, da je bilo obravnavano področje zapostavljeno predvsem v državah realnega socializma, in sicer zaradi specifičnega odnosa te družbene ureditve do zasebne lastnine, kjer je prevladovalo stališče, da je edina primerna oblika lastnine družbena lastnina (Klasinc, 2007).

V drugih oblikah družbene oziroma državne ureditve imajo drugačen odnos do družbene lastnine. Skozi zgodovino se je posvečala bolj ali manj intenzivna pozornost hrambi in nadaljnji uporabi zasebnega arhivskega gradiva. Levi (1936) navaja, da je za razliko od javnega arhivskega gradiva, kateremu se venomer posveča posebna pozornost glede hrambe in dostopa, zasebni arhiv tisti arhiv, ki ne pripada ne državi ne državnim organom. Navedeno pomeni, da imajo državni organi omejene možnosti posega v zasebno arhivsko gradivo, saj gre za zasebno lastnino. Vendar je to spet odvisno od družbene ureditve države.

Levi na primer pravi, da se je v Republiki Italiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja izoblikovala zavest, da je potrebno zasebnemu arhivskemu gradivu posvetiti posebno pozornost, in sicer potem, ko je bil v letu 1918 neselektivno uničen celoten arhiv Medici - Tornaquinci (Levi, 1936). Levi svojo analizo varstva in pomena zasebnih arhivov utemeljuje na dokaj intenzivnem posegu države in njenih organov v zasebno lastnino, saj je v času, v katerem je delo nastalo, Italija imela fašistično družbeno ureditev, ki je prav tako poveljevala kolektivno lastnino, vendar še vedno vsaj deloma spoštovala pravico do zasebne lastnine. Tako so v tem obdobju v Italiji potekale intenzivne razprave o varovanju zasebnega arhivskega gradiva in o možnostih, ki jih ima oblast za poseganje v zasebno lastnino (Levi, 1936).

Kot navedeno, so države skozi zgodovino veliko pozornosti posvečale hrambi javnega gradiva, zasebnemu gradivu pa se je posvečalo manj pozornosti. Še posebej to velja za varstvo zasebnega arhivskega gradiva, ki nastaja v gospodarstvu. V obdobju

pred pričetkom druge svetovne vojne, in sicer leta 1938, je v ZDA mlad arhivist Oliver W. Holmes – v času, ko je pisal za četrto izdajo revije *American Archivist* – podal sledeče stališče: »Zgodovinar prihodnosti, ki bo želel povzeti naš sodoben način življenja in ne bo upošteval moči modernega poslovanja, se bo zgolj dotaknil našega načina življenja. Več kot eno generacijo ljudi govorijo o dveh prestolnicah, Washingtonu in Wall Streetu ... Zelo skrbni smo pri varovanju arhivskega gradiva ene prestolnice, žal zapostavljamo drugo.« (Hives, 1986).

Kot referenčen jemljemo razvoj hrambe zasebnega arhivskega gradiva, ki nastaja v gospodarstvu v ZDA, saj so se njihovi zgodovinarji kot prvi začeli ukvarjati s pomenom preučevanja zapisov, ki nastajajo v gospodarstvu, in njihovim konzerviranjem. Hives poudarja, da so tudi v ZDA bili zgodovinarji v začetku 20. stoletja evropsko usmerjeni, kar pomeni, da so svojo raziskovalno pozornost posvečali vojakom, politiki, Cerkvi (Hives 1986). Vendar se že v tistem času pojavljajo prva pomembna raziskovalna dela v svetovnem merilu, kot na primer dela Ide Tarbell: *The history of Standard Oil Company* (1904), Gustavusa Mayers, *History of Great American Fortunes* (1908) in *A History of Canadian Wealth* (1914) ipd. Hives navaja, da se hkrati v tem obdobju prične močan razvoj velikih vertikalno usmerjenih gospodarskih družb, kjer so periodično izvajali »čiščenje« starih dokumentov in jih nameščali v stare nevzdrževane objekte, podvržene raznim nevarnostim, kot so naravne nesreče, črvi in podobno. Kljub temu in želji znanstvenikov po proučevanju teh dokumentov, velike gospodarske družbe ne omogočajo preučevanja dokumentacije in jo raje uničujejo in prikrivajo (Hives, 1986).

Hives, ki ga avtor povzema pri kratki predstavitvi zgodovinskega razvoja hrambe zasebnega gradiva v gospodarstvu v ZDA, ocenjuje, da so zgodovinarji kljub temu, da niso imeli vpogleda do gradiva gospodarskih družb, dostopali do le-tega preko drugih virov, kot so knjižnice univerz, sodne odločbe ipd. Z vzpostavitvijo organizacije Business Historical Society in z entuziazmom vplivnih posameznikov so gospodarske družbe iz vseh delov ZDA začele posredovati gradivo, ki ga niso več uporabljale. To se je sicer spremenilo, ko so gospodarske družbe ugotovile, da določeno gradivo še potrebujejo, oziroma se je pri njih pojavila bojazen, da bi javno dostopno gradivo lahko škodilo njihovem ugledu (Hives, 1986). Vendar dejanja gospodarskih družb niso več ustavila nadaljnega razvoja strokovne in sistematične hrambe arhivskega gradiva gospodarskih družb. Hives utemeljuje, da se je uveljavilo načelo, po katerem hramba dokumentacije gospodarskih družb ni pomembna samo za družbe, temveč tudi za zgodovinarje in splošno javnost. Hkrati se je v tem obdobju ugotovilo, da vzpostavljeni sistem, po katerem gospodarske družbe na eno mesto pošiljajo vse gradivo, ki ga imajo na razpolago, ni učinkovit. Namreč, prevelika količina prejetega gradiva ni omogočala kvalitetno analizo in hrambo prejetega gradiva. Najprej se je pojavila ideja, da bi vzpostavili več različnih prevzemnih mest na različnih lokacijah. Kasneje pa se je razvila ideja, da gospodarske družbe same vzpostavijo arhive, ki bi jih vodili profesionalni sodelavci. Nad realizacijo ideje je bedelo združenje Society of American Archivist (nadalje SAA) (Hives, 1986).

Van Camp (1982) ugotavlja, da se pri gospodarskih družbah kljub intenzivnemu razvoju hrambe in uporabe zasebnega arhivskega gradiva gospodarstva po vzpostavitvi sistema hrambe na državnem nivoju, ki se kaže predvsem v dostopu in valorizaciji gradiva, še vedno pojavlja malomaren odnos do gradiva. SAA tako v oktobru 1978 sprejme niz standardov, ki so sicer veljali za javno arhivsko gradivo, vendar z močno spodbudo zasebnemu arhivskemu gradivu, ki nastaja v gospodarstvu (Van Camp, 1982).

Van Camp namreč meni, da ima zelo malo gospodarskih družb urejen formalni dostop do arhivskega gradiva. Večinoma so dostopi omejeni in prepuščeni diskrecijski odločitvi arhivistov. Navedeno posledično povzroča več težav, kot jih rešuje. Arhivisti

namreč večinoma nimajo določenih politik omogočanja dostopa do arhivov družb, to pa povzroča nemalo operativnih težav in sproža kritiko javnosti. Van Camp navaja, da bi bilo namesto politike ignoriranja dostopa do arhivov bolje uvesti trdna načela varovalno-omejevalnega dostopa do arhivov. Ravno na teh načelih temeljijo standardi SAA. Dostopna politika naj bi po teh standardih vsebovala sledeče elemente: jasen opis in omejitve dostopa do gradiva, postopke, ki opredeljujejo omejitve dostopa, in izjavo o hierarhični ureditvi odločevalcev (Van Camp, 1982).

Kot ugotavljata Lasewicz in Ryan (2021), delujejo v ZDA programi za hrambo in nadaljnjo uporabo podjetniškega arhivskega gradiva kljub pionirskemu razvoju hrambe slednjega izključno kot podpora zasebnim gospodarskim subjektom. V ZDA ni posebne zakonodaje, ki bi naslavljala obravnavano področje (Lasewicz, Rayan, 2021).

Ključna organizacija na svetovni ravni se je oblikovala leta 1948 – Mednarodni arhivski svet oz. International Council on Archives. Gre za nevladno institucijo, katere temeljni cilj je ozaveščanje hrambe in uporabe arhivskega gradiva po celem svetu. Znotraj te institucije deluje Section on Business Archives. To je sekcija, katere temeljno poslanstvo je hramba in uporaba podjetniškega arhivskega gradiva po celem svetu. Ustanovljena je bila leta 1990. V letu 2021 so objavili tretjo edicijo študije *Business archives in International Studies* (2021). Kot navaja urednica študije Alison Turton, so v tej študiji predstavili pregled stanja podjetniškega arhivskega gradiva v enaindvajsetih referenčnih državah. Pregled za posamezno državo so predstavili strokovnjaki iz obravnavanih držav (Turton, 2021). Pregled sledi redosledu širjenja zavesti glede podjetniškega arhivskega gradiva, ki se je začel v ZDA.

Gidlöf in Sjöman sta utemeljeno dognala, da se je na Švedskem prvi organiziran poskus hrambe podjetniškega arhivskega gradiva izven družb samih dogodil leta 1698. Po letu 1870 je Švedska doživela močan industrijski razvoj in obdobje kontinuirane gospodarske rasti. V teh začetkih ni bilo zakonodaje, ki bi naslavljala podjetniško arhivsko gradivo. Zelo zgodaj pa so uvedli pravila glede hrambe pogodb, pravnih spisov, patentnih zapisov, računovodske dokumentacije. Do danes se to ni spremenilo. V dvajsetih letih prejšnjega stoletja so zgodovinarji in podjetniki izvajali nacionalno preverjanje podjetniških arhivov. Pred drugo svetovno vojno in med njo se je spodbujalo gospodarske družbe in prebivalstvo, da izročajo državi gradivo zaradi njegove zaščite. Državno arhivsko združenje in tedaj Sverige Industriförbundet (združenje industrialcev) sta s skupnimi močmi promovirala boljšo hrambo podjetniškega arhivskega gradiva. Tako sta nastali dve strokovni združenji: Svenska Arkivsamfundet (Švedsko arhivsko društvo) in Näringslivets Arkivråd (podjetniški arhivski svet). Zadnji je imel večje finančno zaledje in je začel organizirati tečaje in seminarje za arhiviste s področja podjetniškega arhivskega gradiva. Od leta 1970 dalje se oblikujejo regijski podjetniški arhivi (Gidlöf, Sjöman, 2021).

Del Giudice (2021) razlaga, da so v Italiji, kljub močni tradiciji varovanja kulturne dediščine, do druge polovice prejšnjega stoletja zanemarjali pomen podjetniškega arhivskega gradiva, vendar pa so v zadnjih tridesetih letih naredili ogromen premik pri zaznavanju, hrambi in nadaljnji uporabi podjetniškega arhivskega gradiva. V petdesetih letih prejšnjega stoletja so se kreditne institucije že začele zavedati lastnega večstoletnega podjetniškega arhivskega gradiva. Vendar se je pravi razvoj pričel šele v sedemdesetih letih, ko je bila organizirana okrogla miza arhivov v industrijskih družbah, kjer so sodelovali arhivisti in podjetniki. V naslednjih letih so arhivski nadzorniki izvedli prvi regionalni popis zgodovinskih zapisov o podjetništvu. Tako so v osemdesetih letih prejšnjega stoletja velike družbe (Fiat, Ansaldo) in banke pričele urejati kolekcije lastne dokumentacije in vzpostavile posebne muzeje. Nadaljnji razvoj je omogočil množičen zajem in hrambo podjetniškega arhivskega gradiva, kar je privedlo do ustanovitve dveh zasebnih krovnih organizacij s sedežem v Milanu – to sta Centro per la cultura d'impresa

in Museimpresa. Oba centra sta odraz napora zasebnega kapitala pri varstvu lastnega arhivskega gradiva. Vendar se je vključil tudi javni interes, ki je preko italijanskega arhivskega združenja (ANAI) pričel organizirati tečaje za podjetniške arhiviste (Del Giudice, 2021).

Glede Avstralije ugotavlja Smith (2021), da se je tam razvoj arhivistike začel v sredini dvajsetega stoletja, pri čemer se je podjetniškemu arhivskemu gradivu posvečala marginalna pozornost. Mejniki predstavljata leto 1953 z ustanovitvijo zavoda Noel Butlin Archives Centre, ki je vseboval prvo veliko kolekcijo podjetniškega arhivskega gradiva. Leta 1954 so vzpostavili kolekcijo podjetniškega arhivskega gradiva pri Univerzi v Sydneyju. Največji kolekciji v državi ohranjata Noel Butline Archives Center in Business Archives. V letih 1960 do 1970 so gospodarske družbe same vzpostavljale programe hrambe podjetniškega arhivskega gradiva. Leta 1975 ustanovijo nacionalno arhivsko združenje Australian Society of Archivist (ASA), ki predstavlja glavni forum razprav glede podjetniškega arhivskega gradiva. Danes je malo podobnih programov. Temeljne varuhe podjetniškega arhivskega gradiva v Avstraliji predstavljajo državne, regionalne in univerzitetne knjižnice (Smith, 2021).

Za Avstrijo Rigele (2021) navaja, da se je v zadnjih petindvajsetih letih pojavilo mnoštvo podjetniških arhivov pri zasebnih gospodarskih družbah. Podjetniško arhivsko gradivo velikih državnih gospodarskih družb hranijo državni in regionalni arhivi. Vendar pa država nima posebne strategije hrambe in uporabe podjetniškega arhivskega gradiva. Prav tako ni sprejete posebne zakonodaje, ki bi celovito urejala to področje (Rigele, 2021),

V Belgiji se do devetnajstega stoletja, kot ugotavlja Six, podjetniško arhivsko gradivo ni obravnavalo. Po koncu prve svetovne vojne je v državi prišlo do številnih zaplemb podjetniškega arhivskega gradiva nemških gospodarskih družb. Tako se oblikujejo pobude za hrambo tega gradiva. Vendar se šele leta 1955 zgodi preboj, ki spremeni razmišljanje v družbah v državni lasti. Državni arhivi začnejo sistematično urejati gradivo teh družb. Sodelovanje z zasebnimi gospodarskimi družbami je zelo redko. Večino gradiva arhivi pridobivajo iz stečajnih postopkov in likvidacij, saj država nima celovite ureditve področja hrambe in uporabe podjetniškega arhivskega gradiva, ne na zakonodajnem ne na praktičnem področju (Six, 2021).

Yingfang in Rui pojasnujeta, da se je upravljanje s podjetniškim arhivskim gradivom na Kitajskem začelo z vzpostavitvijo Državne arhivske administracije Kitajske v letu 1954 in v naslednjih letih doživelo eksponencialen preboj na mnogih področjih. Na Kitajskem so namreč prepoznali pomen, ki ga ima podjetniško arhivsko gradivo za razvoj gospodarstva. Razvoj lahko razdelimo v štiri faze: vzpostavitev; centralizacija in unifikacija podjetniškega arhivskega gradiva; standardizacija upravljanja podjetniškega arhivskega gradiva in informacijska transformacija. Podjetniško arhivsko gradivo se hrani pri družbah, vendar na standardiziran, centraliziran in unificiran način, z njim upravljajo državni arhivi. Aktivni razvoj upravljanja s podjetniškim arhivskim gradivom vzpostavi podrejene specializirane družbe, ki se ukvarjajo izključno s to problematiko. Od leta 2014 poteka digitalizacija podjetniškega arhivskega gradiva, kjer se vzpostavljajo digitalni repozitoriji. Vzpostavljen je centraliziran nadzor, ki je razdeljen na različne nivoje upravljanja. Državna arhivska administracija izvaja vseobsegajoče načrtovanje, organiziranje in koordiniranje, nadzor ter podajanje smernic na centralnem nivoju. Posamezna opravila izvaja Nadzorni oddelek za podjetniško arhivsko gradivo pri Službi za ekonomske in tehnične arhive pri Državni arhivski administraciji. Lokalni arhivi so zadolženi za izvajanje navodil in smernic, kakor tudi za nadzor na gospodarskimi družbami. Vsaka gospodarska družba izvaja načrtovanje, organiziranje, koordiniranje in spremljanje arhivskega dela. Kitajska je vzpostavila uspešen mehanizem za nadzor nad podjetniškim arhivskim gradivom. Leta 2012 je na primer državna arhivska uprava izdala

regulativo, ki nalaga družbam, da sprejmejo ali revidirajo svoja pravila o zajemu in hrambi podjetniškega arhivskega gradiva za različne kategorije gradiva (Yingfang, Rui, 2021).

3. Namen in cilj raziskave

Namen raziskave je ugotoviti, ali država izvaja interes do zajema in hrambe podjetniškega arhivskega gradiva in ali ta interes prihaja v konflikt z zasebnim interesom lastnikov tega gradiva.

Cilj raziskave je ugotoviti, ali je potreben nov pristop (model), ki bo zagotovil trajno varstvo in nadaljnjo uporabo podjetniškega arhivskega gradiva.

4. Raziskovalno vprašanje in metode

S pričujočo raziskavo smo želeli ugotoviti, ali država (kot javni interes) zagotavlja trajno varstvo podjetniškega arhivskega gradiva (zasebni interes) kot kulturnega spomenika.

Pri tem smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Ali država s svojo normativno ureditvijo zagotavlja varstvo podjetniškega arhivskega gradiva, ki je kulturni spomenik?
2. Ali pri arhiviranju v praksi prihaja do natančnega sledenja normativni ureditvi?

Pri delu smo uporabili kvantitativno raziskovalno metodo, podrobneje opisno metodo. Opazovali in analizirali smo usodo arhivskega gradiva v 175 družbah, nad katerimi je bil začet stečajni postopek, in na eni družbi, ki je bila v obravnavanem obdobju insolventna, in sicer v obdobju od leta 2009 do leta 2021. Zaradi velikosti obravnavanega vzorca smo uporabili kvantitativno metodo. Pri sledenju opisni metodi nas je zanimala moč povezave med ravnanjem državnih institucij na samo hrambo podjetniškega arhivskega gradiva. Pri tem smo vzorce opazovali na neeksperimentalen način, tj. z analizo posameznega stečajnega spisa. Pri izbiri vzorca smo sledili več kriterijem. Pri prvem kriteriju smo se osredotočali na zajem gospodarskih subjektov iz vse Slovenije, ne glede na njihovo velikost, ki spadajo v pristojnost vseh arhivov v Republiki Sloveniji. Drugi kriterij je bila izbira gospodarskih družb, nad katerimi je bil začet stečajni postopek, glede na to, da je postopek hrambe podjetniškega arhivskega gradiva bolj formalen kot pri gospodarskih družbah, nad katerimi ni bil začet stečajni postopek in so zato zakonske zaveze družb bolj ohlapne. Za primerjavo smo opazovali ravnanje s podjetniškim arhivskim gradivom v eni od gospodarskih družb, ki je sicer bila insolventna, vendar nad njo ni bil začet formalen postopek prenehanja. Podrobneje smo sledili metodologiji na način, da smo preverjali izpolnitev pogoja:

- a) Ali je pristojno sodišče izdalo odločbo skladno s 4. odst. 41. členom ZVDAGA, ki določa: »V primeru prenehanja pravne osebe zasebnega prava pristojno sodišče, ki vodi postopek prenehanja, odloči o hrambi dokumentarnega gradiva, ki mu še niso potekli predpisani roki hranjenja in hrambi arhivskega gradiva v skladu s tem zakonom«?

5. Omejitve raziskave

Analizirali smo zgolj insolventne gospodarske družbe, in to dva odstotka vseh družb, nad katerimi so uvedli postopek insolventnosti v obravnavanem obdobju. Raziskava bi morala obravnavati tudi vzorec gospodarskih družb v rednem poslovanju. Dopuščamo pomislek, da bi lahko širši vzorec vplival na rezultat raziskave. Vendar so postopki ravnanja s podjetniškim arhivskim gradivom v insolventnih družbah bolj formalizirani kot postopki v rednem poslovanju družb, zato se lahko nagibamo k stališču, da rezultati v širši raziskavi ne bi bistveno odstopali od ugotovitev v tej raziskavi.

Analizirali smo subjekte, ki niso zajemali gradiva v digitalni obliki oziroma le-tega hranili in ztao niso imeli sprejetih notranjih pravil skladno z ZVDAGA.

Analizirali smo subjekte, ki niso imeli statusa delovanja v javnem interesu.

Ta raziskava je preliminarna oziroma predstavlja delne ugotovitve v dosednji raziskavi.

Do sedaj lahko namreč z zagotovostjo potrdimo dva rezultata, in sicer, da v nobenem izmed obravnavanih primerov ni bila izdana odločba iz 4. odst. 41. čl. ZVDAGA in da je bilo vse digitalno gradivo uničeno. V primeru, da želimo dokončno potrditi ali ovreči vprašanje, ali je vse podjetniško arhivsko gradivo v Republiki Sloveniji kot tako ustrezno ugotovljeno, zajeto in hranjeno, bo potrebno odgovoriti še na naslednja vprašanja:

- a) Kdo poda predlog za izdajo odločbe iz 4. odstavka 41. člena ZVDAGA in zakaj v nobenem izmed obravnavanih primerov odločba ni bila izdana?
- b) V katerih primerih so pristojni arhivi izvedli evidentiranje podjetniškega arhivskega gradiva, določenega v 2. odstavku 44. člena ZVDAGA¹?
- c) Na kakšen način se določijo merila za vrednotenje podjetniškega arhivskega gradiva?
- d) Ali izdana pisna strokovna navodila, omenjena v 8. odstavku 40. člena ZVDAGA, v primerih, ki smo jih obravnavali, sledijo enotnim merilom vrednotenja?
- e) Kdo opredeli osebo zasebnega prava, ki je s svojim delom pomembno prispevala k družbenemu razvoju in je kot taka prepoznana v družbi, skladno s 53. členom Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAGA)?

6. Rezultati

Analiza obravnavanega vzorca nam je pokazala, da v primeru digitalnega podjetniškega arhivskega gradiva le-to niti v enem primeru ni bilo kot tako prepoznano, odbrano in zavarovano ter shranjeno. V celoti je bilo uničeno.

Skladno s 53. členom UVDAGA so bili določeni subjekti prepoznani kot osebe zasebnega prava, ki so s svojim delovanjem pomembno prispevali k družbenemu razvoju. Primeroma se navaja družbo GRADIS Celje d. d., stečajni postopek je vodilo

---

¹ Glasi se: »Evidentiranje dokumentarnega gradiva v zasebni lasti, za katero se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva, izvajajo pristojni arhivi. Pristojni arhivi v evidenci vodijo za namene izvrševanja tega zakona tiste osebne in druge podatke iz evidentiranega dokumentarnega gradiva, ki so potrebni za ustrezno oceno ali označitev gradiva. V evidenci se vodijo tudi podatki o lastniku ali lastnici (v nadaljnjem besedilu: lastnik) oziroma posestniku ali posestnici (v nadaljnjem besedilu: posestnik) gradiva, in sicer za fizično osebo osebno ime, uradno dodeljena identifikacijska oznaka in naslov stalnega ali začasnega prebivališča ter za pravno osebo ali osebo, registrirano za opravljanje dejavnosti, naziv ali firma, sedež, poslovni naslov in uradno dodeljene identifikacijske oznake (davčna številka, matična številka in podobno). Podatki se v evidenci hranijo trajno.«

Okrožno sodišče v Celju pod opr. št. St 398/2010, družbo GRADIS Ptuj d. d., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče na Ptuj pod opr. št. St 1/2011, Mura, european fashion design d. o. o., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Murski Soboti pod opr. št. St 853/2009, GIP Gradbinec d. o. o., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Kranju pod opr. št. St 232/2012, IMP Maribor d. o. o., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Mariboru pod opr. št. St 1089/2009, Orka d. o. o., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Ljubljani pod opr. št. St 1437/2011, BETONAL d. o. o., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Novem mestu pod opr. št. St 203/2010, TIB TRANSPORT d. d., stečajni postopek je vodilo Okrožno sodišče v Kopru pod opr. št. St 894/2014. V teh primerih je raziskava ugotovila, da so pristojni arhivi izdali navodilo iz 8. odst. 40. čl. ZVDAGA, ki pa ni obravnavalo digitalnega gradiva, ki se je nahajalo v računalnikih.

Nadalje smo z zagotovostjo potrdili, da v nobenem izmed obravnavanih primerov, sodišče, ki je vodilo postopek insolventnosti, ni izdalo odločbe upošteva 4. odstavek 41. člena ZVDAGA.

Z vpogledom v stečajne spise je jasno zaznati, da se sodišča, ki so vodila stečajne postopke, z izdajo te odločbe niso ukvarjala. Namreč, odločba ni predvidena v ožji stečajni zakonodaji, saj je navedena v ZVDAGA, torej ga morajo sodišča kot *lex specialis* upoštevati in vpeljati v stečajni postopek.

Pri analizi edinega primera, nad katerim ni začel stečajni postopek, smo ugotovili, da je bilo arhivsko gradivo »rešeno« zgolj zaradi zavesti poslovodstva, ki je pravi čas stopilo v kontakt s pristojnim arhivom. Vendar pa tudi v tem primeru digitalno gradivo ni bilo obravnavano. Nadaljnja raziskava bo morala razrešiti vprašanje, katera so merila, da pristojni arhivi sprožijo postopek evidentiranja gradiva iz 2. odstavka 44. člena ZVDAGA. Pri gospodarskih družbah, nad katerimi ni začel postopek insolventnosti, namreč ZVDAGA ne predvideva izdaje posebne odločbe sodnega organa, ki bi naslavljala vprašanje ravnanja s podjetniškim arhivskim gradivom.

7. Diskusija in zaključek

Preliminarna raziskava pokaže, da pozitivna zakonodaja primerno ureja podjetniško arhivsko gradivo kot zasebno arhivsko gradivo. Izzivi nastajajo pri praktični aplikaciji zakonskih določil. Na tej stopnji raziskave ugotavljamo pomanjkljivosti pri vrednotenju in zajemu podjetniškega arhivskega gradiva v digitalni obliki, kjer v več primerih izostane zaznava in prevzem gradiva, ključnega za nastanek določenega proizvoda ali storitve. V raziskavi smo ugotovili, da obravnavani vzorec ne zapade varstvu intelektualne lastnine, dasiravno bi lahko stečajni upravitelji določeno gradivo varovali kot tako in ga unovčili v okviru prodaje premoženja, na primer kroje za nogavice znamke Polzela ali oblačila znamke Mura. Tako smo ugotovili pomanjkljivosti pri zavesti ustvarjalcev (lastnikov) arhivskega gradiva o tem, da ima določeno gradivo v njihovi lasti pomen za razvoj kolektivne zavesti slovenske družbe. Obravnavani vzorec je imel še eno zelo pomembno funkcijo. Namreč, v postopkih zaradi insolventnosti in prenehanja gospodarskih družb, so sodišča tista, ki morajo izdati posebno odločbo o usodi takega gradiva. Sodišča so torej v tem primeru povezovalni člen med zakonsko ureditvijo in praktično aplikacijo zakonskih določb. V nobenem izmed obravnavanih primerov sodišča niso izdala ustreznih odločb. Menimo, da bi lahko sodišče, ki vodi postopek insolventnosti, z doslednim spoštovanjem zakonskega določila bistveno prispevalo k zaščiti podjetniškega arhivskega gradiva, saj ima izdana odločba veljavo, da prisili zainteresirane subjekte k določenemu ravnanju, torej k zaznavi, zajemu in hrambi podjetniškega gradiva. Vendar je v tem primeru izziv večplasten.

Kot prvo smo ugotovili, da standardiziranega postopka zajema gradiva ni. To se kaže v popolni nezaznavi gradiva, ki nastaja v digitalni obliki. Nihče izmed zainteresiranih subjektov ne obravnava digitalnega gradiva kot gradivo in v nobenem analiziranem primeru se digitalno gradivo ne zaznava. Menimo, da je eden izmed razlogov ugotovljenega stanja dejstvo, da ZVDAGA predvideva poseben sistem zajema in hrambe digitalnega gradiva preko sistema notranjih pravil. Torej je pri gospodarskih družbah, ki imajo sprejeta in potrjena notranja pravila, digitalno gradivo v celoti zavarovano. V primerih, ko gospodarske družbe notranjih pravil nimajo sprejetih, digitalnega gradiva ni oziroma ga državna ureditev ne zazna. Po naši raziskavi se to nanaša na veliko večino gospodarskih subjektov. Nadaljnje raziskave se bodo morale najprej opredeliti do razmerja med gospodarskimi družbami, ki nimajo sprejetih notranjih pravil, in gospodarskimi družbami, ki so notranja pravila sprejela. V primeru ugotovitve, da pretežni del gospodarskih družb notranjih pravil nima sprejetih, bi to lahko nakazovalo na pomanjkljivo zakonsko ureditev, upošteva dejstvo, da velika večina dokumentacije, ki nastaja pri poslovanju gospodarskih družb, dandanes nastaja v digitalni obliki.

Glede ravnanja sodišč, pristojnih arhivov in upraviteljev v postopkih insolventnosti z gradivom v fizični obliki bo potrebno izvesti dodatne raziskave. Namreč, na tem področju je raziskava ugotovila, da pristojni arhivi in upravitelji v postopkih insolventnosti izvajajo določene aktivnosti, ki pa niso enotne in sistematične ter so odvisne od zavesti posameznega udeleženca, tj. bodisi pristojnega arhiva bodisi upravitelja v postopku insolventnosti. Raziskava predvideva, da bi lahko bil razlog takega nesistematičnega ravnanja v tolmačenju 2. odstavka 44. člena ZVDAGA, ki med drugim navaja: »*Evidentiranje dokumentarnega gradiva v zasebni lasti, za katero se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva, izvajajo pristojni arhivi.*« Raziskava namreč domneva, da tako zastavljeno določilo dopušča samovoljno ravnanje pristojnega arhiva, ki se lahko odloči, da bo evidentiranje izvedel ali ga ne bo izvedel, in sicer upošteva tudi drugačna merila, ki niso povezana s samo hrambo podjetniškega arhivskega gradiva. Da bi domnevo potrdili, bo potrebna dodatna podrobnejša raziskava, ki bo lahko ugotovila, da zakonska ureditev potrebuje določene izboljšave.

Pri gospodarskih družbah iz 53. člena UVDAGA se raziskava ni ukvarjala z okoliščino, ali ima določena dokumentacija, ki nastaja pri poslovanju gospodarskih subjektov, status arhivskega gradiva in s tem zagotovljeno posebno varstvo. To namreč jemljemo kot dejstvo. Vendar pa se tukaj pojavi več vprašanj. Najprej je tukaj vprašanje, kdo določi, katera oseba zasebnega prava je s svojim delom pomembno prispevala k razvoju družbe in je širše poznana v svojem okolju. Poleg tega se postavi vprašanje, ali ni ta določba že preživeta. Namreč, razvoj gospodarskih družb v Sloveniji je šel v smeri fragmentacije in specializacije poslovnih procesov. Če so še pred leti velike gospodarske družbe izvajale vse poslovne procese, danes gospodarski subjekti izvajajo enega ali največ dva poslovna procesa. V gradbeništvu so na primer predhodno gospodarske družbe izvajale vse od načrtovanja gradnje do njene izvedbe in na koncu prodaje zgradbe. Danes imamo specializirane družbe za načrtovanje, inženiring, gradnjo posameznih segmentov in na koncu za prodajo. To dejansko bistveno zoži nabor gospodarskih družb, ki so s svojim delom pomembno prispevale k razvoju družbe, kar pa ne spremeni dejstva, da določene specializirane gospodarske družbe, ki v okolju samem niso zaznavne, bistveno prispevajo k razvoju družbene skupnosti.

Ob primerjavi dobljenih rezultatov s postopki v drugih državah ugotavljamo, da je ravnanje subjektov primerljivo. Države s kapitalistično družbeno ureditvijo niti nimajo posebne zakonodaje, ki bi naslavljal obravnavo podjetniškega arhivskega gradiva. Kot navaja Six (2021), v Belgiji jemljejo zgolj podjetniško arhivsko gradivo iz insolventnih postopkov, pa še to v razmeroma majhnih količinah. V ZDA temu področju ne namenjajo nobene pozornosti, čeprav so začetnik razvoja hrambe podjetniškega arhivskega

gradiva (Lasewicz, Rayan, 2021). V državah, kot so Italija (Del Giudice, 2021) in Švedska (Gidlöf, Sjöman, 2021), pa obravnavajo podjetniško arhivsko gradivo zgolj v okviru združenj gospodarskih subjektov, ki so ugotovili pomen hrambe in nadaljnje uporabe podjetniškega arhivskega gradiva. Pri površinski analizi Kitajske pa lahko ugotovimo, da se zelo sistematično ukvarjajo tako s hrambo kot tudi nadaljnjo uporabo podjetniškega arhivskega gradiva. Temu dajejo izjemen pomen, saj je področje hrambe in uporabe podjetniškega arhivskega gradiva v celoti standardizirano in venomer vključeno v njihove petletne plane razvoja industrije in gospodarstva (Yingfang, Rui, 2021).

Na tej stopnji raziskave lahko potrdimo tezo, da so zakonske rešitve primerne. Prav tako lahko preliminarno potrdimo, da je potreben drugačen pristop pri obravnavi problematike podjetniškega arhivskega gradiva. Menimo, da je potrebno pripraviti drugačen model z vzpostavitvijo subjekta, ki bo kot posrednik skrbel za praktično implementacijo zakonskih norm. Na to nas napoti rezultat raziskave, kjer smo ugotovili odsotnost odločb iz 4. odstavka 41. člena ZVDAGA. Tak subjekt se mora financirati iz javnih in zasebnih sredstev, nato pa večino sredstev za svoje delovanje pridobivati v zasebni sferi. Menimo, da je potrebno vzpostaviti gospodarski subjekt zasebnega prava, ki bo deloval v javnem interesu, oziroma poseben državni arhiv, ki bo obravnaval zgolj podjetniško arhivsko gradivo, kot je to bilo v SFRJ, ko je bil vzpostavljen gospodarski arhiv SFRJ. Nadaljnja raziskava bo tako morala dokončno ugotoviti, ali so zakonske rešitve ustrezne. Deloma smo ugotovili, da za podjetniško arhivsko gradivo ni primerno poskrbljeno, kar kaže analiza digitalnega gradiva. Podrobneje bo potrebno analizirati ravnanja zainteresiranih subjektov pri ravnanju z gradivom v papirnati obliki in predvideti merila oziroma model, ki bo zagotovil boljšo in popolnejšo hrambo podjetniškega arhivskega gradiva.

8. Viri in literatura:

- Hives, C. L. (1986).** History, Business Records, and Corporate Archives in North America. *Archivaria*, 22, 40-57. Pridobljeno s spletne strani: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11301>.
- Del Giudice, F. (2021).** Overview of business Archives in Italy. *Business Archives in international Comparison*: 96-105. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Gidlöf, Sjöman (2021).** Overview of business Archives in Sweden. *Business Archives in international Comparison*: 20-24. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Klasinc, P.P. (2007).** Privatni arhivi v arhivski teoriji in praksi. *Atlanti : mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso*, vol. 17: 1-2. Trst - Maribor : State Archives of Trieste, International Institut for Archival Science of Trieste and Maribor.
- Lasewicz, Rayan (2021).** Overview of business Archives in the United states of America *Business Archives in international Comparison*: 122-126. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Levi, A. (1936).** Alcuni punti della questione degli archivi privati. *Archivio Storico Italiano* 4: 129-143. Firenze: Casa Editrice Leo S. Olschki SRL.
- Rigele G. (2021).** Overview of business Archives in Austria. *Business Archives in international Comparison*: 8-10. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Six C. (2021).** Overview of business Archives in Belgium. *Business Archives in international Comparison*: 11-16. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Smith B. (2021).** Overview of business Archives in Australia. *Business Archives in international Comparison*: 3-7. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Mayers, G. (1908).** *History of Great American Fortunes*, Chicago: C.H. Kerr&Company.
- Mayers, G.(1914).** *.A History of Canadian Wealth*, Toronto: J.Lewis & Samuel.
- Van Camp, A. (1982).** Access policies for corporate Archives. *The American Archivist* vol. 45, No. 3, *Business Archives: A special Issue*: 296-298. Chicago: Society of American Archivists.
- Tarbell, I. (1904).** *The history of Standard Oil Company*, New York: Mc Clure, Phillips & Co.
- Turton A. (2021).** Editorial Note. *Business Archives in international Comparison*: 1. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Yingfang C., Rui Y. (2021).** Overview of business Archives in China. *Business Archives in international Comparison*: 20-24. Paris: International Council on Archives. Pridobljeno s spletne strani: [business_archives_in_international_comparison_-_2021.pdf \(ica.org\)](#).
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006). *Uradni list RS*, št. 30/06 in 51/14 – ZVDAGA.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAGA). (2017). *Uradni list RS*, št. 42/17 – UVDAGA.

SUMMARY

CORPORATE ARCHIVES AS A CULTURAL MONUMENT

David GAJIĆ

Alma Mater Europea, ECM Maribor, Slovenia

david.gajic@almamater.si

The purpose of the research is to determine whether the State has an interest in the appraisal and preservation of corporate archival records and whether this interest conflicts with the private interest of the owners of this material. The goal of the research is to determine whether a new approach (model) is needed to ensure the lasting protection and continued use of corporate archival records.

The method used is the quantitative research method, more specifically a descriptive method. We observed and analysed the fate of archival records in 175 companies that were subject to insolvency proceedings and in one company that was insolvent during the period under consideration, from 2009 to 2021.

The analysis of the sample firstly showed that that court dealing with the insolvency procedure did not issue the decree instituted in the art. 41 of the Slovenian archival law. Furthermore, the analysis showed that in the case of digital corporate archival records, in no case were they identified, appraised, secured and preserved as such. They were destroyed in its entirety. Further analysis should address the status of the physical archives and the relation between Archives, owner or manager of the private archives and the courts in the insolvency procedure. It is also important to address the question of the appraisal of archival records and also the status of corporate entities who are important for the state.